

‘Breng schrijven weer de klas in’

Schrijver Barend Last over zijn ervaringen met chatbots

Net als het leesonderwijs moet ook het schrijfonderwijs op de schop. Te instrumenteel, te verkaveld. En nu zijn er ook nog chatbots waar leerlingen hun schrijfwerk door laten doen, dat nauwelijks meer van ‘echt’ werk is onderscheiden. *Levende Talen Magazine* roept de hulp in van schrijver Barend Last. Hij schreef zijn recente boeken met gebruik van AI. Hoe schrijft hij? Welke adviezen heeft hij voor het schrijfonderwijs? ‘Het werk van taaldocenten wordt alleen maar belangrijker.’

MARJOLIJN VOOGEL

‘Tsja, schrijven, wat is dat eigenlijk...’ Barend Last kijkt me onderzoekend aan. We hebben ons net geïnstalleerd aan een tafeltje in het café naast de Utrechtse bibliotheek. De koffie is nog niet eens gearriveerd en nu al gaan we de diepte in. Meteen heb ik de knuppel in het hoenderhok gegooid en Last gevraagd of leren schrijven überhaupt nog nodig is op school.

Zelf schrijft Barend Last veel. Heel veel. Hij publiceert prentenboekverhalen en jeugdboeken, maar ook non-fictie, vooral voor docenten. Hij schreef onder meer *Gif in het dierenrijk* (2022; in 2023 door de Kinderjury genomineerd voor beste kinderboek van het jaar) en het vervolg *Gevaar in het plantenrijk* (2023). Voor docenten

en onderwijskundigen schreef hij boeken over *blended learning* en over het reguleren van leren. Over artificiële intelligentie (AI) publiceerde hij met Thijmen Sprakel *Chatten met Napoleon* (de tweede, geheel herziene editie verscheen in 2024), en met Ilona Boomsma en Jean-Luc Laval: *Beter, leuker, sneller* (2024). Op het moment dat we elkaar spreken legt Last de laatste hand aan een kinderboek dat hij met gebruik van taalmodel Claude schrijft. Het gaat over een meisje dat allerlei avonturen beleeft met... inderdaad, een chatbot!

Urgent

Ik ben ontzettend benieuwd naar Lasts aanpak. Schrijven ligt namelijk, net als lezen, of liever gezegd, het onderwijs ervan, behoorlijk onder vuur. Volgens de Inspectie

Barend Last. Foto: Ise Leijtens

van het Onderwijs is schrijfonderwijs verschaald door de sterke focus op *hoe* je moet schrijven: de technische taalvaardigheid. Correctheid is belangrijker dan de communicatieve en expressieve kanten van schrijfvaardigheid; het *product* belangrijker dan het *proces*, met de sollicitatiebrief als toetssteen voor geslaagd schrijfonderwijs. Meer essentiële vragen, *waartoe* schrijf je en *wat*, zijn in het schrijfonderwijs naar de achtergrond geraakt. En daarmee ook de rol van schrijvers zelf. Gevolg? Slechte resultaten en dalende motivatie.

Herinrichting van het schrijfonderwijs is des te urgenter met de komst van generatieve AI en taalmodellen als ChatGPT, Claude en Copilot. Leerlingen en studenten weten die voor hun huiswerkopdrachten feilloos te vinden. ‘Vooral over toetsing krijg ik heel veel vragen’, vertelt Last, die zeer regelmatig bijscholingsworkshops verzorgt in het voortgezet onderwijs. Een goed moment dus om de schrijver die zijn boeken met gebruik van taalmodellen schrijft te bevragen. Zijn antwoord op mijn vraag of leren schrijven überhaupt nog nodig is op school is een volmondig ja. ‘Als je schrijven beschouwt als het op schrift verwoorden van je gedachten,’ aldus Last, ‘dan moeten leerlingen dat zeker leren.’

Op papier

‘Bij dat schrijven’, vervolgt Barend Last, ‘kun je – móét je zelfs – hulpmiddelen gebruiken. Een pen bijvoorbeeld. Of een laptop, met inmiddels ook software die spelling checkt. En nu zijn daar ook AI-tools bij, die werken met taalmodellen, zoals ChatGPT. Ik schrijf zelf al sinds mijn puberteit nooit meer met een pen, vreselijk vind ik dat. Maar ik heb het natuurlijk wel geleerd.’

‘Schrijven is een essentiële vaardigheid om je geheugen te trainen, je gedachten te ordenen en zo je denken te ontwikkelen. Met de huidige manier van toetsen en focus op de output – “Schrijf een essay over...” – maken we het leerlingen heel makkelijk om dat denken te ondermijnen en te kiezen voor de weg met de minste weerstand. Dat is het grootste gevaar van tools als ChatGPT.’

Het moet dus anders, maar niet door het gebruik ervan te verbieden, vindt Last. Op LinkedIn en in andere media mengt hij zich regelmatig in de discussies daarover. AI-chatbots zijn *here to stay*, het zijn de nieuwe hulpmiddelen, net als pennen en de laptops. Die nieuwe middelen veranderen echter ook ons gedrag. De mens maakt techniek, maar techniek maakt ook de mens. Het onderwijs moet zich dus aanpassen. Last: ‘We zijn

‘AI geeft je, als je niet goed bent in prompting – het stellen van de juiste vraag –, het gemiddelde van het gemiddelde’

geneigd om veel schrijfopdrachten als huiswerk te laten doen. Ik denk dat het vaak beter is om leerlingen hun opdracht in de klas te laten uitwerken. Begin vorig jaar verscheen een goed boek met ideeën daarvoor, met een mooie titel: *Shift Writing into the Classroom*. Vorige week sprak ik een docent die lesgeeft op een middelbare school in Vlaanderen. Hij zegt tegen zijn leerlingen: je gaat een essay schrijven en je mag thuis alles voorbereiden, ook met AI. Maar het schrijven doen we in de klas, met pen en op papier of op een laptop, zonder toegang tot AI. Hij vertelde me dat de kwaliteit van de schrijfopdrachten is toegenomen. Natuurlijk gebeurt het dat leerlingen hun werk van tevoren uit het hoofd leren, maar goed, dan gebeurt toch iets in die hoofdjes...’

Wat je van schrijven moet leren, is natuurlijk afhankelijk het leerdoel. In het geval van de Vlaamse docent is dat: je mening over een bepaald onderwerp kunnen verwoorden. Maar schrijven behelst meer dan dat. Goed leren schrijven betekent ook dat je verschillende taalregisters herkent en kunt aanwenden. Last: ‘Daarvoor moet je een bepaald kwaliteitsbesef zien te ontwikkelen. En om dat te krijgen, moet je veel lezen en leren feedback te geven. Daar moet je dan weer andere opdrachten bij maken.’

Hij vervolgt: ‘In mijn eigen werk tracht ik onderscheid te maken tussen doe- en denkwerk. Voor doe-werk schakel ik vaak AI in. Zo heb ik een chatbotje gemaakt dat in luttele seconden een offerte voor mij maakt. Vroeger deed ik een halfuur over één offerte, nu hoeft ik de output van mijn bot slechts door te nemen. Kost me drie minuten. Maar voor het nadenken over de opzet van een van mijn laatste boeken ging ik eerst brainstormen met mijn coauteur. We namen ons gesprek op en lieten het uitschrijven door AI, om daarna de AI-tool erop te laten reflecteren. Ik wil vermijden om mijn denkproces uit te schakelen. Hier maak ik heel bewuste keuzes in.’

Eenheidsworst?

Zijn er nog andere gevaren van AI-chatbots voor het onderwijs, vraag ik aan Last. ‘AI geeft je, als je niet goed

bent in *prompting* – het stellen van de juiste vraag –, het gemiddelde van het gemiddelde. Laatst hoorde ik iemand grappen: als we allemaal ons onderwijs met AI gaan maken, dan geven we straks allemaal dezelfde les. Dat gaat heel ver, maar je ziet al wel dat onze taal onder invloed van ChatGPT snel aan het veranderen is. Het blijkt dat woorden waar ChatGPT van houdt, zoals *crucial* en *aligning*, sinds twee jaar veel vaker voorkomen in onderzoeksartikelen. Ook heeft de huidige generatie taalmodellen, veelal getraind op Engelstalige data, de neiging tot het gebruik van veel anglicismen. Wij nemen de taal die ChatGPT uitspuwt over. Zal dat leiden tot eenheidsworst?’

Mensen worden dus beïnvloed door de synthetische taal van chatbots. Maar ook ‘echte’ mensentaal verandert door taalcontacten. Nadat we ons aan het begin van het gesprek afvroegen wat schrijven is, bediscussiëren we nu wat taal eigenlijk is. Het zijn onderwerpen die ons beiden interesseren, maar, zo constateren we, het is vooral het bestaan van taalmodellen dat deze fundamentele vragen bij ons oproept. Last: ‘Door me te verdiepen in wat een taalmodel is, ben ik veel meer gaan nadenken over de werking van taal.’

Mede onder invloed van nieuwe technologieën als generatieve AI, wordt steeds vaker ook een andere fundamentele vraag gesteld, namelijk de vraag naar wat leerlingen moeten leren. Last: ‘Met AI komt daar iets bij, namelijk dat je goed moet snappen hoe een taalmodel werkt. Als leerlingen dat niet snappen, zullen ze ook niet goed leren prompten.’ Met denkluheid en eenheidsworst tot gevolg. ‘Een model dat ik heb bedacht, biedt hier inzicht. Het bestaat uit drie assen die elkaar kruisen. De eerste as staat voor AI-geletterdheid: snappen hoe taalmodellen werken [zie ook kadertekst]. De tweede as voor domeinkennis: wat je weet van een onderwerp. En de derde as voor schrijfcompetentie: het vermogen om goed te schrijven én het bewustzijn van wat goede teksten onderscheidt van slechte. Ben je vaardig in alle drie, dan kan een chatbot je werk verbeteren.’

Last vertelt verder: ‘Het schrijfwerk voor mijn laatste

kinderboek heb ik met behulp van taalmodel Claude gedaan. Ik vroeg het model heel uiteenlopende zaken. Zo liet ik mijn ideeën structureren tot opzetjes van hoofdstukken, verkende verschillende plotrichtingen en werkte karakterbogen uit. Ook interviewde ik mijn hoofdpersonages en liet ik recensies genereren, om te kijken waar ik nog verbeteringen kon doorvoeren. Maar zonder mijn ervaring als kinderboekenschrijver had ik nooit tot mijn verhaal kunnen komen. Inmiddels versta ik dat vak tot op zekere hoogte. Ik weet bijvoorbeeld hoe je een plot opbouwt, ik weet hoe de eerste persoon zich moet verhouden tot de derde, hoe je moet hinten naar een onthulling. Claude kwam met feedback, suggesties of tikte de woorden, maar zelf bedacht ik het verhaal. En zelf ook verwerk ik de beste zinnen tot een lopend geheel.’

Ik vraag Last om mij een prompt te laten zien die hij niet had kunnen maken zonder zijn ervaring als schrijver. Hij laat mij zien hoe hij Claude instrueert om de juiste stijl te hanteren. Het is een prompt van zo’n 500 woorden! Ik lees onder meer: ‘Schrijf in een levendige, vlotte stijl die de wereld van een elfjarige tot leven brengt. Gebruik daarbij een directe vertelstem vanuit het perspectief van de hoofdpersoon.’ Last: ‘In deze prompt staat precies van hoeveel metaforen de chatbot gebruik moet maken, hoeveel grapjes in de tekst moeten komen – allemaal zaken die ik alleen maar kan beoordelen omdat ik heel veel kinderboeken lees en al heb geschreven. Aan die stijl heb ik eindeloos zitten slijpen, steeds weer proberen. Ik noem dat de pingpongmethode: steeds heen en weer en in interactie met een taalmodel.’

VAN GELETTERDHEID NAAR DIGITALE EN AI-GELETTERDHEID

Een bekend model voor het ontwikkelen van digitale geletterdheid is gebaseerd op het 3D-model van Bill Green (Green & Beavis, 2012). Het bevat drie dimensies: operationeel, cultureel en kritisch. De eerste richt zich op het gebruik van technologie; de tweede onderzoekt de sociale en contextuele factoren daarbij en de derde moedigt aan om de machtsstructuren, vooroordelen en implicaties die met digitale technologieën samenhangen, te bevragen.

Voor AI-geletterdheid wordt steeds grotere nadruk op de kritische dimensie gelegd. Omkeren dus Greens model (Furze, 2024), met (1) de kritische dimensie: inzicht in de machtsdynamiek en mogelijke gevolgen met betrekking tot generatieve AI, zoals kwesties van toegang, kosten en milieu-impact. (2) Cultureel: onderzoeken hoe generatieve AI wordt gebruikt om betekenis te creëren en vorm te geven in verschillende contexten. (3) Operationeel: ontwikkelen van de technische vaardigheden nodig om generatieve AI-tools effectief te gebruiken, zoals het opstellen van duidelijke en instructieve prompts.

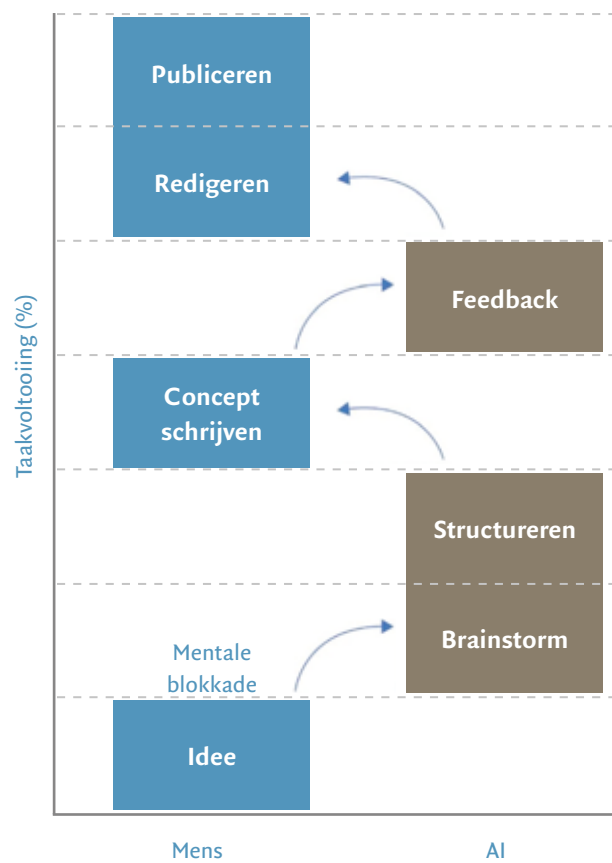
Met dit in het achterhoofd geeft Jane Rosenzweig (2023), schrijfdocent aan Harvard, vier regels bij het schrijven met AI:

Regel 1: Snap hoe taalmodellen werken.

Regel 2: Herken wanneer schrijven denken is.

Regel 3: Wees kritisch op de feedback van een taalmodel. Als je niet begrijpt hoe je je teksten kunt verbeteren, gebruik een taalmodel dan niet. Leerlingen moeten slecht advies van chatbots leren herkennen.

Regel 4: Verzet je tegen het idee dat het uitbesteden van je denken onvermijdelijk is. Rosenzweig: ‘Ik zeg studenten altijd dat hun woorden ertoe moeten doen. En hoop dat ze dat ook doen.’

Hoe kun je met AI werken bij een schrijfopdracht? (Figuur overgenomen uit Last & Sprakel, 2024)

‘Communicatieve vaardigheden, lezen, luisteren, spreken én schrijven, worden alleen maar belangrijker. Aan taal-docenten om die bij hun leerlingen te ontwikkelen’

Docent belangrijker

Leerlingen, zeker jonge leerlingen, zitten in Barends model natuurlijk aan de kant waar ze weinig kennis hebben van AI, weinig domeinkennis en weinig kwaliteitsbesef. Dan is de kans heel groot, en groter dan voor de tijd van de taalmodellen, dat het misgaat en ze niets leren, noch van AI, noch van het domein. Met (nog) meer onderwijsongelijkheid tot gevolg. Over dit fenomeen – het ondermijnen van het eigen leren – verschijnt inmiddels onderzoek (bijvoorbeeld Darvishi et al., 2024; Kumar et al., 2023). Het is dus zaak om kennis van beide bij te brengen. Last: ‘Dat deed bijvoorbeeld Thijmen Sprakel, de coauteur van *Chatten met Napoleon*, tevens docent Engels op een vmbo-school. Hij draaide het om en verplichtte zijn leerlingen gebruik te maken van ChatGPT, met als voorwaarde dat zij al hun prompts moesten noteren. Die bespraken ze vervolgens in de klas. Zo kwamen zijn leerlingen erachter wanneer ChatGPT niet werkte en hun niets leerde. Het maakte dat zijn leerlingen ChatGPT anders, en soms minder, gingen gebruiken. AI-geletterdheid ontwikkel je alleen door er samen mee aan de slag te gaan.’

Wat zijn Lasts adviezen voor docenten Nederlands en moderne vreemde talen in het voortgezet onderwijs? ‘Vaak leeft bij taaldocenten de angst dat met AI hun werk overbodig wordt. Ik ben ervan overtuigd dat het tegendeel waar is: hun werk wordt alleen maar belangrijker. Je hoeft tegenwoordig geen ICT’er te zijn om met de computer om te gaan, wél moet je je goed kunnen uitdrukken. Communicatieve vaardigheden, lezen, luisteren, spreken én schrijven, worden alleen maar belangrijker. Aan taaldocenten om die bij hun leerlingen te ontwikkelen.

‘Wel moet er iets fundamenteel veranderen. Nu hebben we de neiging om de instructie met elkaar in de klas te doen, en de verwerking elders – opgeven als huiswerk. Dat schrijven moet soms terug in de klas.’

Schrijven bestaat uit verschillende fasen: doel bepalen, verkennen van en experimenteren met verschillende

tekstvormen, ideeën vormen en toetsen, je verhaal structureren, de juiste woorden vinden, samenvatten, redigeren et cetera. Last: ‘Bij elke fase kun je je leerlingen veilig gebruik leren maken van taalmodellen [zie figuur]. Ga met elkaar teksten vergelijken, ga met elkaar lezen, ga met je maatje iets met AI genereren en bespreek dat. Zo bouw je én aan AI-geletterdheid én aan domeinkennis en dus aan dat kwaliteitsbesef. Ik verwijs hierbij graag naar de befaamde stelling van Annie M.G. Schmidt, dat je óók een betere schrijver wordt door vooral veel slechte teksten te lezen.

‘In plaats van slechts te kijken naar het eindproduct, dwingt de technologie ons om de aandacht te verleggen naar de weg ernaartoe, en de verschillende stappen die daarbij moeten worden genomen. Bij elke stap horen verschillende leerdoelen. Daarbij is het belangrijk om na te gaan: wat moet ik in de klas doen en wat kan thuis? Leerlingen vinden het fijn als je duidelijk bent over de doelen en verwachtingen. Dus als het leerdoel is: “feedback geven op een tekst”, dan kun je ze voor alles een taalmodel gebruiken, maar nadrukkelijk niet voor het geven van feedback. Het doel bepaalt de vorm.’ ■

LITERATUUR

- Darvishi, A., Khosravi, H., Sadiq, S., Gašević, D., & Siemens, G. (2023). Impact of AI assistance on student agency. *Computers & Education*, 210, Artikel 104967. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104967>
- Green, B., & Beavis, C. (Red.). (2012). *Literacy in 3D: An integrated perspective in theory and practice*. ACER.
- Furze, L. (2024). *Critic, creator, consumer: A framework for using (or being used by) GenAI*. Leonfurze.com. <https://leonfurze.com/2024/04/30/critic-creator-consumer-a-framework-for-using-or-being-used-by-genai/comment-page-1/>
- Last, B., & Sprakel, T. (2024). *Chatten met Napoleon: Werken met generatieve AI in het onderwijs* (2e ed.). Boom.
- Kumar, H., Rothschild, D., Goldstein, D., & Hofman, J. (2023). Math education with large language models: Peril or promise? SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4641653>
- Rosenzweig, J. (2023). *Four rules for writing in the age of AI*. Writing Hacks. <https://writinghacks.substack.com/p/four-rules-for-writing-in-the-age>
- Tuck, C., & Novak, K. (2024). *Shift writing into the classroom with UDL and blended learning*. Impress.